

Marjan Štefančič, basist pri Slovenskem oktetu
od leta 1960 do 1992

Petje pri oktetu je bilo poslanstvo

V akordih ene najbolj preprostih, a obenem najbolj priljubljenih ljudskih pesmi Pri farni cerkvi je 27. septembra 1951 po končani znameniti avdiciji prvič zadonel Slovenski oktet Postavljen je bil mejnik v slovenski vokalni glasbi.

Na avdicijo – na pobudo slovenskih izseljencev v Severni Ameriki, ki so želeli svoje slovenstvo utrditi in oplemenititi z domačo pesmijo iz »starega kraja«, jo je razpisal Svet za prosveto in kulturo v sodelovanju s Slovensko izseljensko matico – se je prijavilo 38 pevcev. Komisija je v dvorani Slovenske filharmonije začela delati ob 18. uri, pišejo v kroniki, in ura je bila že čez polnoč, ko so potrdili, da se je rodil sestav, za katerega mu je dr. Valens Vodušek izbral ime Slovenski oktet.

Šest desetletij Slovenski oktet ohranja osnovno poslanstvo: slovensko pesem dvigniti na najvišjo raven in jo ponesti v svet. Milijonska množica na vseh petih celinah je po glasovih osmih mož spoznala slovensko ljudsko in umetno pesem; odlične ocene kritikov, stoječi aplavzi v najprestižnejših koncertnih dvorinah – v Berlinu so jih po koncertu z bučnimi ovacijami na oder priklicali kar sedemnajstkrat! –, predanost ljudskemu izročilu in vrhunskemu petju pa so prvine, ki ansamblu dajejo ime: ambasadorji naroda.

Vrhunskost pevcev in železni repertoar slovenske ljudske in umetne pesmi se ni spreminjal, menjavali so se le obrazi – 38 pevcev se je zvrstilo v šestih desetletjih. Najdaljši staž med njimi ima Marjan Štefančič, pri oktetu je pel bas polnih 32 let. Dvajset let je že minilo, odkar pri oktetu ne poje več, a spomin na 6500 koncertov in desetine turnej po vseh koncih sveta je ostal živ.

Gospod Štefančič, videla sem vas na jubilejnem koncertu okteta v Križankah konec avgusta. Kakšne emocije so se sprožale ob poslušanju Ribniške ali Kernjakove Mojcej?

(pomislek) Kaj bi se sprenevedal! Mojcej, kot smo jo zapeli s solistom Božem Grošljem, ne bo več. Tudi Ribniške s Kozlevčarjem ne. Kar je razumljivo, čas in ljudje se spreminjajo, spomin na stare običaje, na primer na suho robo, izginja, pesem ni več, kako naj rečem, tako avtentična. Brez dvoma pa po koncertu v Križankah potrdim: fantje lepo pojejo! S pesmijo človeka prevzamejo. In to je bistvo Slovenskega okteta: da prevzame poslušalce. Mladi pevci Slovenskega okteta so dokazali, da so mojstri.

Torej so vredni nasledniki »starega« sestava, ki je tlakoval in dodobra utrdil sloves okteta?

Brez dvoma. V teh dneh sem nekje prebral, da mladi oktetovci na nastopih dokazujejo, da ne počivajo na lovorikah starejših kolegov, ampak se ob iskanju novega glasbenega izraza zvesto držijo tradicije starejših kolegov – to podpišem.

Ste morda kakšno pesem iz oktetovega železnega repertoarja pogrešali?

Povedal bom svoje mnenje, ki je, poudarjam, res samo moje: meni so skladbe iz drugega dela koncerta, ko so fantje izvajali živahne tuje priredbe, zvenele nenavadno, nisem si mislil, da bi to zvrst kdaj pel Slovenski oktet. Priznam pa, da je bila izvedba odlična, prijetna za poslušanje tudi za moja ušesa.

Sploh pa, veste, fante spremljam ves čas, tudi po letu 1996, ko se je sestav popolnoma spremenil. Če le moreva, greva z ženo na njihove koncerte, vsakič jim z zanimanjem prisluhnem. Rad jih poslušam, kar pove tako rekoč vse o njihovem petju. Boljšega okteta svet še ne premore.

Od vsega najlepši del večera v Križankah, ste mi rekli pred dnevi, pa je bilo srečanje z nekdanjimi sopevci ...

Srečanje je bilo ganljivo. Z nekaterimi se še slišimo po telefonu, obiskujemo se skorajda ne. S Petrom Čaretom imava isti dan rojstni dan in vsako leto se pokličeva. Lepo je bilo podoživeti tudi navdušenje poslušalcev – za trenutek se mi je zdelo, kot bi spet stal na odru. Mnogo, res veliko med njimi je bilo tistih, ki so ploskali tudi že nam – pa naj bo doma ali ko smo našo pesem predstavljali med izseljenci po svetu.

Kakšna je bila vaša pot v oktet? Sestavu ste se pridružili leta 1960.

Petje je bilo v naši družini doma. Mama in oče sta prepevala na koru pri Sv. Petru v Ljubljani še pred vojno, tudi doma smo redno prepevali. Mama je bila poznana po tem, da je krasno prepevala ljudske hudomušne pesmi in sorodniki so mi povedali, da so ji drugi medtem ko je pela, ploskali, se smejali, jaz pa sem jokal. Ko sem se po vojni vrnil iz taborišča v Vetri-

nju in zapora v škofovih zavodih v Šentvidu – imel sedemnajst let in med vojno sem bil domobranec, torej so se mi marsikakšna vrata zaprla –, sem tudi jaz začel peti na koru. Organist Zdešar, to je oče duhovnika Janeza Zdešarja, mi je dal solistične vloge in tudi nekaj denarja, kar mi je prav prišlo. Čez eno leto sem se lahko vrnil v šolo. Ob redni klasični gimnaziji sem obiskoval še srednjo glasbeno šolo, kasneje sem ob študiju slavistike študiral še solopetje pri legendarnem profesorju Juliju Bettetu.

Ob študiju ste prepevali v takrat najboljših zborih.

V APZ sem spoznal Radovana Gobca, v zboru Slovenske filharmonije Toneta in Romana Petroviča, Toneta Kozlevčarja, poznal sem tudi Boža Grošlja, torej članke prve zasedbe Slovenskega okteta. Ko so imeli leta 1960 avdicijo za bas, so me povabili na avdicijo in sprejeli. Šest let

Pri Slovenskem oktetu so vedno prevladale pevske sposobnosti, pa človeške lastnosti, pripadnost skupini, ideološki nazor je bil v ozadju.

sva pela bas z odličnim Dragišo Ognjanovićem, nato pa vsa leta z edinstvenim Petrom Čaretom.

Zanimivo je, da so mi v šoli v Vipavi, kjer sem poučeval slovenščino in glasbo – med drugim sem vodil stočlanski mladinski zbor in moški zbor –, tisto leto napovedali črno prihodnost, ker sem šel za božič v cerkev poslušat »moje pevce«, ki so peli tudi v župnijskem zboru. Vedel sem, da bom v cerkvi opažen, a od božiča do konca šolskega leta mi ni nih-

če nič rekel. Ob koncu šolskega leta, ko je bilo ocenjevanje prosvetnih delavcev, pa sta me ravnateljica in inšpektor klicala na zagovor. Želela sta slišati, da sem šel za božič v cerkev samo zaradi petja in običaja, tradicije, to sta želela dati v zapisnik. A nisem prikimal, ker ni bilo res. Resda sem se med letom ob nedeljah s kolesom vozil k maši v okoliške kraje, službo sem imel rad in bilo je preveč tvegano hoditi v domačo cerkev, kamor so hodili žena in otroci. A da bi se lagal za v zapisnik, zakaj grem za božič k maši, tega pa nisem mogel. Ravnateljica mi je napovedala »črno piko, ki se bo vlekla za menoj«. Črna prihodnost pa se je v mojem primeru še isto leto spremenila v Slovenski oktet – z družino smo se preselili v Ljubljano in dobil sem službo na nižji gimnaziji v Polju.

Vaša vera članov okteta ni motila?

Saj so skoraj vsi člani začeli pevsko kariero na cerkvenih korih! O, seveda, oblastniki so nasprotovali, da me sprejmejo v oktet, veliko pozneje sem izvedel, da je bil vodja ansambla klican na zagovor, zakaj je sprejel tega »cerkvenega človeka«. A pri Slovenskem oktetu so vedno prevladale pevske sposobnosti, pa človeške lastnosti, pripadnost skupini, ideološki nazor je bil v ozadju.

So imeli tisti, ki so bili bližje oblasti, v oktetu kakšne privilegije?

Ne vem, me ne zanima. Bili so dobri pevci, krasni kolegi in to šteje.

Glede na status, ki ga je oktet imel, je moral prepevati tudi Titu, Mačku, Kardelju, ljudem torej, ki so vas po vojni preganjali, zaprli, vam ubili brata in prijatelje, sošolce. So bili ti nastopi težji od drugih?

V tistem času, v tistih razmerah, ob tisti oblasti smo se verni počutili drugora-

zredni državljani. Oktet mi je pomagal to preseči, pa čeprav sem moral peti, se pravi s pesmijo služiti tedanji oblasti. Vsaj z repertoarjem se jim nismo udinjali, poslušati so morali tisto, kar smo jim ponudili. Kolikor se spomnim, njihovih želja po kakšnih partizanskih koračnicah, množičnih in bojnih pesmih nismo nikdar upoštevali. Pravzaprav je bilo pa tudi za njihovo srce blagodejno, vsaj upam, da so kdaj slišali nekaj lepega, slovenskega. Iz iskrenih src.

Kontrapunkt socialističnemu mrtvulu, torej?

V Jugoslaviji so se narodnosti mešale, na mnogih področjih se ni vedelo, kaj je pristno slovenskega. Socialistična oblast je narodno pesem zatirala, odpisala. Slovenski oktet pa je izvajal slovensko pesem. Na naših nastopih je vsak odkril, kaj zmore, kaj pomeni, kaj je slovenska pesem. Ni bil namen okteta, da se postavimo nasproti oblasti. Za nas je bilo pomembno, da so poslušali slovensko pesem, da so z nami po slovensko čutili. Slovenski oktet je bil več kot podajanje pesmi, bil je »slovenska duša«. Pevci nismo bili le predani lepemu petju, močno nas je držala skupaj tudi nacionalna ozaveščenost.

Kar je najbrž še posebej prišlo do izraza na gostovanjih med našimi izseljenci ...

Doma smo bili, kako bi rekel, nekako predani usodi, nemočni. V meni, ki sem doživel komunistične zapore, je bil strah. Še želja, da bi se uprl, si ni upala priti v srce, kaj šele, da bi to na glas ubesedil. Stvari sem sprejemal, kot so se ponujale. Vdal sem se v usodo in sprejemal življenje, kot je bilo, vesel, da sem sploh preživel. Seveda, med izseljenci pa smo odkrili moč slovenstva, hrepenenje po domačem jeziku, po domači pesmi – to so bila izjemno ganljiva srečanja.

S kakšnimi spoznanji vam je postregla tujina? Izseljence ste obiskovali v času, ko so bili obiski tako rekoč prepovedani.

Si predstavljate, kako je po desetletjih spet srečati človeka, ki si ga nazadnje videl v

taborišču, in mu daleč na tuje s pesmijo prineseš delček domovine?! Ob takih srečanjih se vsakič odpre rana. A spoznanje, da si nekomu prinesel nekaj, kar mu je bilo vzeto, je bilo vedno močnejše od bolečine. Naša prva turneja v Ameriko je bila leta 1963, ljudje so nam kazali vstopnice za koncert iz leta 1953 – takrat so namreč ameriške oblasti turnejo tik pred zdajci odpovedale, »otepali« so se pevcev iz komunistične dežele –, vstopnice pa so, če se prav spomnim, še vedno veljale. Še danes mi zveni v ušesih stavek mladega dekleta po koncertu v Clevelandu: »Zdaj sem pa ponosna, da sem Slovenka!«

Spominov bi bilo najbrž za debelo knjigo.

Tudi dve (*nasmeh*). S prve ameriške turneje smo se vračali z ladjo in sredi oceana smo prejeli tragično vest o atentatu na predsednika Kennedyja, počastili smo ga z žalnim koncertom v ladijski dvorani. Po Ameriki in Kanadi smo imeli potem še tri turneje – na vsaki smo prevozili po dvajset tisoč kilometrov in več. V Argentini v imenitni dvorani Teater Colon so se združili stari in novi emigranti, kar mi je bilo posebno zadoščenje. Koncerti in turneje po domovini in po vseh celinah so se vrstili, z njimi pa anekdote in pripetljaji. Na turneji na Kitajskem nam je odrski mojster pokazal karto za koncert iz leta 1956, to je bila prva turneja Slovenskega okteta v tujino. Spomnim se, da smo v Afriko v Angolo pripotovali, ko je umrl predsednik Agostino Neto – koncerti so odpadli, prosili pa so nas za nekaj dnevo žalno petje pred njegovo krsto. Kasneje smo brali, da je sovjetski tisk poročal: Umrli je predsednik, Slovenci pa so tam veselo prepevali! Največkrat smo gostovali na Norveškem, mislim da devetnajstkrat. Spomnim se pilota, ki nas je peljal z enega koncerta na drugega – v zraku nas je vprašal, ali smo že videli Nortcap, in ko smo rekli, da ne, je obrnil smer in nas popeljal tja, da smo občudovali severni sij. Ob pristanku je bila panika, saj pilot ni sporočil, da bo naredil »ovinek«. Na Norveškem sem se spoprijateljil s profesorjem Torom Melsaetrom, še danes si z njim dopisujem ...

Kamorkoli ste prišli, ste zapeli vsaj eno pesem v njihovem jeziku.

Mogami gawa funauta (bas zadoni po dnevni sobi ...). To je japonska ljudska. Še danes se spomnim nekaterih besedil. Poslušalci na vseh koncih sveta so bili navdušeni, ko smo jim pokazali, da znamo zapeti tudi po njihovo, izbirali smo seveda njihove poznane ljudske pesmi.

Ko sem prišel iz komunističnega zapora, sem se moral javiti na krajevni oblasti. Tam sem srečal sošolca, ki mi je rekel: »Boš videl, kakšno kulturo so nam prinesli!« Besede so se zarezale vame kot oster opomin. In še danes so aktualne, večkrat se jih spomnim.

V repertoarju ste imeli tudi precejšen zalogaj sakralnih del – in to kljub totalitarnemu času, ki bi najraje cerkveno pesem še v cerkvah prepovedal.

Sodelovanje s tenorjem Nikolajem Geddo, ki nam je odprl pot v mojstrovine pravoslavne liturgije, je eden od najlepših delov moje pevske poti z oktetom. Gallusove motete in madrigale smo posneli na ploščo kmalu po letu 1960, mislim da leta 1966 tudi prvo ploščo božičnih pesmi. Posneli smo jo v Ameriki in to je bila prva plošča božičnih pesmi v slovenščini, ob izidu smo imeli vrsto božičnih koncertov. Spomnim se pripetljaja na Gospodarskem razstavišču, ko je založba na novoletnem sejmu prodajala božične kasete: nekdo se je dvakrat vrnil k stojnici, da bi se prepričal, ali vidi prav, potem je vprašal prodajalca: »Pa so to res taprave božične? Veste, tiste cerkvene?!« Z ženo sva šla slučajno mimo in videla prizor. Božične pesmi so posebej priljubljene v oktetu, kasneje smo jih posneli še kar nekaj. V osemdesetih letih smo prepevali tudi že pri mašah, kar za tisti čas ni bilo povsem samoumevno. Zame – in vem, da nisem bil edini v oktetu – je bilo petje molitev. Moja drža, da z vsem, kar sem in kar delam, delam Bogu v čast, me ni nikdar zapustila.

Turneje so bile dolge, vaj in koncertov veliko. Kako so odsotnost sprejemale vaše družine?

Petje pri oktetu je bilo poslanstvo. Žena Tanja je vedela, kaj mi to pomeni in me je pri vsem podpirala. Oktetovcem sem toliko govoril o ženi in otrocih, da so me vrsto let klicali »družinca«.

Tanja (oglasila se iz kuhinje): Nedavno sem vprašala otroke, tri imava, ali so pogrešali očeta, kadar ga ni bilo doma. Pa so mi rekli v en glas, da smo preživljali tako lep intenziven čas, ko smo bili skupaj, da je bil oče med njimi tudi takrat, ko ga ni bilo. Povezovala nas je misel drug na drugega in molitev.

Sin Andrej se je odločil za duhovni poklic v Gibanju fokolarov, ste ga podpirali?

Večkrat nama je rekel, da želi živeti krščanstvo bolj korenito in da dobi duhovno hrano v gibanju Marijino delo, kamor smo bili vključeni kot družina. Pri odločitvah sva vsem trem otrokom stala ob strani, vzgajala sva jih v samostojnosti in jim zaupala.

Pri Andrejevi odločitvi sva se morala odpovedati svojim željam – bil je odličnjak in upala sva, da bo ostal z nami še v času študija. Odločil se je za življenje v fokolaru, kasneje je doštudiral v Firencah. Zdaj vodi arhitekturni biro v Romuniji, kjer živi v fokolaru, ki je srce Marijinega dela.

Država vas je z nagradami spregledala, vsaj Cerkev se je spomnila in vam ob 60-letnici sodelovanja pri cerkvenem pevskem zboru v Štepanji vasi podelila Ciril-Methodovo odličje!

Cerkvenega odličja, prejel sem ga leta 2005, sem bil vesel. Kot posameznik res nisem prejel kakšnih posebnih nagrad, v času, ko sem bil član Slovenskega okteta, pa je ansambel prejel kar nekaj nagrad in priznanj, odlikovanj, celo Prešernovo nagrado smo dobili leta 1964. Leta 1996 smo vsi častni člani Slovenskega okteta prejeli veliki zlati znak svobode Republike Slovenije. In nekaj so »primaknili« k penziji (*nasmeh*).

Slovenski oktet je v socializmu iztrgal pozabi mnogo ljudskih pesmi. Ima danes podobno nalogo, da jih morda reši pred globaliziranim svetom? Vas je strah za slovensko pesem in kot slavista za slovensko besedo?

Rekel sem že: mene je pesem »reševala« in osrečevala, da nisem preveč mislil na tegobe tistega časa. Pevci smo našim ljudem želeli dati nekaj lepega, slovenskega, o drugem nismo razmišljali. Danes se mi zdi žalostno že to, da morajo z zakoni predpisati kvote, koliko slovenskih besedil se mora odvrteti na slovenskih radiih. Da o ljudski in umetni pesmi ne govorim, redke so oddaje, ki to pesem ohranjajo. So pa in zato ostajam optimist. Meščani slovenske ljudske pesmi ne bodo ohranjali, v mestih je moderno tisto, kar diši po tujem, na podeželju pa se ohranja slovenska beseda in slovenska pesem. Če bo kmečki človek še živel, se bo ohranjala tudi ljudska pesem.

Kakšno je torej mesto Slovenskega okteta v spremenjenih razmerah?

Da slovensko pesem ohranjajo in pri našajo med ljudi na vrhunski ravni. Da dokazujejo, da slovenske pesmi ni moč uničiti! Da kažejo, da je slovenska pesem lepa. Pomembno pa je, da pevec stoji za tistim, kar poje – da ni le poza na odru. Poslušalec namreč začuti, ali je pevec na odru resničen, in to se mi zdi bistveno. Če bodo imeli radi to, kar delajo, bo slovenska pesem živela in Slovenski oktet bo ustvarjal še dlje kot še enkrat toliko let.

Kako se počutite v ozračju današnje Slovenije?

Teži me spoznanje, da ne znamo priznati tistega, kar smo napačno storili. Posebno tisti, ki so hoteli spremeniti slovenski narod, pa so zaradi tega storili toliko zločinov – in imajo še danes toliko moči in toliko oblasti v rokah, sebe pa ne. Kultura je vprašljiva. Ko sem prišel iz komunističnega zapora, sem se moral javiti na krajevni oblasti, na »kvartu«, kot so tedaj rekli. Tam sem srečal sošolca, ki mi je rekel: »Boš videl, kakšno kulturo so nam prinesli!« Besede so se zarezale vame kot oster opomin. In še danes so aktualne, večkrat se jih spomnim.

Ne morem, da ne bi vprašala po nastopu, ki je bil za vas nepozaben med nepozabnimi.

25. junija 1990 ob 12. uri, ko smo oktetovci Slovencem prvi zapeli slovensko himno.

Ksenja Hočevnar

Srečanje Slovenskega okteta s papežem Pavlom VI. v slovenskem papeškem zavodu Slovenik v Rimu leta 1969